

NEKOLIKO PODATAKA O STAROGRADSKIM SPOMENICIMA

Joško Kovačić

UDK 72/74: 930.85](497.5 Stari Grad) "14/18"
Izvorni znanstveni rad
Joško Kovačić
Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, Hvar

U članku se iznosi više neobjavljenih podataka o sakralnim spomenicima Staroga Grada na Hvaru, posebno o graditeljima župne crkve i zvonika.

Stari Grad na otoku Hvaru, koji su kao Pharos utemeljili egejski Grci 385/384. godine prije Krista, bogato je odredište spomenika od pretpovijesti do najnovijeg vremena. U ovome se radu usredotočujem na njegove sakralne spomenike, iznoseći o njima mahom neobjavljene podatke, uglavnom za razdoblje od 15. do 19. stoljeća.*

ŽUPNA CRKVA SV. STJEPANA PAPE

Na mjestu se sadašnje župne crkve nalazila prva hvarska katedrala nastala o osnutku hvarske biskupije sredinom 12. stoljeća. Stari se Grad tada zove Hvar, prirodno nasljeđujući ime antičkoga grčkoga Pharosa odnosno rimske Phariae. Dolaskom Mlečana podiže se od 1278. u dotadašnjoj Lesni Novi Grad, Novi Hvar, današnje naselje toga imena koje postaje novim biskupskim sjedištem, dok prijašnji Hvar postaje Stari Hvar i napokon Stari Grad. Bivša se katedrala zapušta te naposljetku ruši biskupovom dozvolom iz 1604. godine, da ustupi mjesto novoj, sadašnjoj starogradskoj župnoj crkvi. Ruši se i stari biskupski dvor uz tu raniju katedralu, a natpis s njega vjerojatno prenosi na kuriju u novome Hvaru. Temelje bi te prve hvarske stolne crkve i njezinu eventualnu sakralnu pretpovijest mogla pokazati buduća arheološka istraživanja.¹

* Ugodna mi je dužnost zahvaliti na pruženoj pomoći starogradskom župniku vlč. don Franku Franetoviću, predstojniku tamošnjega dominikanskog samostana o. Tonču Deškoviću, referentu za kulturu Općine Stari Grad prof. Aldi Čaviću te odvjetniku Vinku Ruževiću. Na fotografijama hvala kolegi Zdravku Fistoniću.

¹ J. Kovačić, Natpis hvarskoga biskupa Nikole II. iz 1249. godine, Služba Božja 2/3 (XXXII.), Makarska 1992, 133-142 (uz tu navedenu literaturu).

Iz staroga Sv. Stjepana dolazi i kameni ulomak s pleternom ornamen-

tikom, sada pohranjen u dominikanskoj zbirci, a otkriven u pločniku te župne crkve u 19. stoljeću. S njegove je stražnje strane gotički natpis splitskoga kanonika Damjana iz 1385. godine koji govori o podignuću jednoga gostinjca. Gostinjac se spominje u blizini starogradske Sv. Stjepana u biskupskim vizitacijama 17. stoljeća.² Pleter je dakle mogao biti uzet iz ove ili druge koje zapuštene starogradske crkve krajem 14. stoljeća za sekundarnu upotrebu, te tri stoljeća poslije opet dospjeti u temelje obližnje novogradnje župnoga hrama.

Iako se 1615. godine govori o podizanju zidova nove crkve na sve četiri strane,³ gradnja je potrajala više od stoljeća, a računajući pregradnje i opremanje crkve, i blizu tri stoljeća, što u oskudnim prilikama na našoj obali i nizu sličnih primjera ne treba iznenađivati. Prvi je imenom poznati graditelj starogradske župne crkve Korčulanin Marko Foretić, koji 1628. izdaje priznanicu meštru Josipu Mlečaninu za neke klesarske radove na Sv. Stjepanu, isplative »finito che hauerà il d.^o Venetiano alcune pietre p(er) la fabrica della Chiesa di S. Steffano di d.^a Terra« prema njihovu sporazumu.⁴ Foretić se, kao i drugi naši stariji majstori, ovdje iskazuje kao građevinski poduzetnik, a možda je bio i djelomičnim tvorcem nacрта.

Godine 1637. isklesao je drugi Korčulanin Ivan Pomenić glavna vrata nove crkve. Ovom je cijenjenom graditelju već prije bio povjeren nastavak gradnje pročelja hvarske katedrale te gradnja njezine apside, pa se može pretpostaviti da je možda gradio i ovo pročelje, jer se tada spominje u Starom Gradu.⁵

Glavna je kapela-apsida nove crkve navodno dovršena 1664. potporom vlastele Lukojević, ali se jedne noći srušila, pa su se majstori Luka Marangon i proto Bartul Collona obvezali da će je iznova sagraditi o vlastitom trošku pod uvjetom da ne budu tuženi za nastalu štetu.⁶

² G. Botteri, *Iscrizioni dalmate d'epoca ungherese*, *Bullettino di archeologia e di storia dalmata* V./1882, 67-68; N. Petrić, *Srednjovjekovne svjetiljke i predromanički pilastar s Hvara*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., XXIII, Zagreb 1990, 176; Biskupski arhiv u Hvaru, *Visitatio... Maravii*, 87; isto, *Acta Visitacionis... Andreis*, I., 41v. - Otpada stoga pretpostavka N. Dubokovića *Nadalinija* (Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 70) i A. M. *Strgačića* (Trećoreci-glagoljaši na Hvaru, *Prilozi povijesti otoka Hvara II.*, Hvar 1962, 37) da je ovaj gostinjac bio uz crkvu sv. Jerolima (v.). - U navedenom djelu N. Dubokovića te u onome D. Berića u istoj ediciji (bilj. 79) registrirana je inače većina ovdje razmatranih spomenika.

³ C. Fisković, *Hvarska katedrala*, Split 1976, 40.

⁴ Kaptolski arhiv u Hvaru, IX., d. 3. Istog je dana (1. VII.) Foretić bio ugovorio s Josipom da će mu ovaj za 20 dukata priskrbiti isklesano kamenje za »jedan ili više stupova« kapelâ Sv. Stjepana u Starom Gradu, za kojih se podizanje Marko bio obvezao nadstojnicima gradnje (Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv R. Bučića, 19, 4, br. 353).

⁵ C. Fisković, n. d. (3), 40-41.

⁶ P. Kuničić, Petar Hektorović, njegov rod i Tvrđalj, *Dubrovnik* 1924, 57. - Kuničić nastavlja da se nadstojnik gradnje Matij Hektorović obratio u Split rođaku! arhitektu Napoleoniju moleći ga za nacrt dovršetka, i šaljući opis dotad dovršenih radova.

Dalji tijek gradnje možemo pratiti do početka 19. stoljeća prema računskoj knjizi »fabrica della Chiesa di San Steffano in Citta V:^a« sačuvanoj u arhivu starogradske dominikanske samostana.⁷ U kolovozu 1671. plaćen je (po prezimenu mjesni) majstor Nikola Staničić za preko dvije tisuće komada kamenja za gradnju (f. 35), a u studenome dobivaju kaparu za grubi kamen Grgur Velislavić i Lučeta Dubrovčanin (f. 35v). U travnju 1673. plaćeno je mještaninu Stjepanu Deletisu za crkvene vratnice (porte di ceza - f. 30), a čini se da su u nezakrovljenoj crkvi uzgajali i lozu - »uiti di pergolada ch(e) è in Chiesa« (f. 30v) - koja se spominje i poslije. U siječnju i veljači 1674. rade na pločniku glavne, dotad jedine sagrađene kapele Petar i Jakov Bučić te majstor Duje, koji je po nadničarskom radu nosio nadimak »Zornada«, a Stjepan Deletis je načinio drvenu rešetku (grade) pred kapelom. Dne 13. veljače te godine kapelu je svečano blagoslovio biskupov vikar da bi se u njoj mogla vršiti služba Božja (f. 31-33). U srpnju iste 1674. godine nadstojnici su gradnje otišli posebnim brodom u Split da dovedu majora inženjera Napolionija, očito mletačkoga vojnog graditelja, da načini nacrt za nastavak gradnje, kojega su se očividno držali i poslije.⁸ Godine 1674.-1675. ponovno se spominje meštar Marko Foretić (Jurjev), vjerojatno unuk onoga iz 1628., u vezi s radovima na glavnoj kapeli, dok u ožujku 1675. diže temelje jedne od bočnih traveja Dominik iz Mletaka (f. 41-43). Foretić je radio i 1676., a 1678. su on i zidar Luka u nekom sporu s nadstojnicima (f. 47-48). Te je godine meštar Dominik Cressi, očito prije spomenuti Mlečanin, dobio za stan jednu crkvenu kuću, a godišnji je najam od 5 dukata imao odrađivati na gradnji (f. 4). Početkom rujna 1680. obvezali su se klesari Marko Foretić i Ivan Krstitelj Scarpa (po predaji iz Palerma, praotac kasnijih i današnjih starogradskih Škarpa) da će iz korčulanskih kamenoloma dopremiti i isklesati birani kamen za četiri traveje Sv. Stjepana, oblikom jednake kao i druge četiri nedavno sagrađene.⁹ Škarpa se na gradnji prvi put spominje malo prije, u kolovozu, zajedno s M. Foretićem, Dujom »Zornata«, Lukom iz Trsta (= navedeni Luka zidar), a tu je i majstor Battista Burer (f. 53, 55). Godine 1681. Foretić i Škarpa nastavljaju gradnju bočnih traveja (»kapela« - f. 53, 55) u jednoj lađi;

»Drugi dan Božića« (iste godine?) prokurator su odlučili da bočne strane i svodove na pilastrima, slične onima u hvarskoj katedrali, načini Marko Foretić, Korčulanin nastanjen na Visu, i to od viškoga kamena. On da je namiren »po dovršetku gradnje« u ožujku 1675. (isto, 57-58). - Kuničić, međutim, u više svojih podataka, pogotovu u datumima, nije pouzdan.

⁷ Na temelju ove arhivske knjige objavio je kraći članak *K. Prijatelj* (Bilješka o graditeljima župske crkve u Starom Gradu na Hvaru, Hvarski zbornik 1/1973, 315-318), naglašavajući samo rad Foretića, Škarpinih i N. Pavlovića.

⁸ Tako je od prethodnih nadstojnika bio u travnju 1678. preuzet »il Modello, disegno et descrizione della Chiesa di Santo Steffano« - f. 48.

⁹ ... le pietre d'ottima qualità dalle petrare di Corzola p(er) quattro Capelle conformi, et compagne all'altre quattro ultimam.^{te} fabricate, et essi inoltre laorar, et p(re)parar perfettam.^{te} le pietre stesse con la recognitt:^{ne} di ducati quattrocento, e dieci da lire sei p(er) ducato... e di far ottener così li Capitelli, come anco le base in due sol pezzi... le Capele med:^{me} ... siano laurate, come s'attrouano le dette Capelle errette... (f. 9).

u drugoj su, vidjesmo, bile sagrađene od 1675. do 1680. godine. Škarpa je 1683. bio plaćen i vinom, a 1684. dobivaju novac za obradeni kamen Korčulanin majstor Nikola Pavlović i Nikola Murišin, za konzole (modioni - f. 62), te Tadija »Corcellani« (=Korčulanin?) i neki Zaneto za kamen i vapno sa Šolte (f. 63-64). Isti Škarpa kleše i sljedećih godina: tako 1686. dva polukružna i četiri druga prozora (meze lune, balconi), a kamen se dobavlja s Korčule (f. 64, 71, 73).^{9a} Godine 1689. teše grede Starograđanin Petar Deletis, dok Jerolim Mirošević s Korčule prima novac za 200 nogu »di Canal colla Cornise«, 4 polukružna i 4 elipsoidna prozora, kakve je načinio i I. K. Škarpa, s kojim radi i majstor Josip Rospini (f. 75-76). Te je i sljedeće 1690. godine nabavljeno 6000 crepova iz Mletaka i drvenarija s Rijeke te daske iz Sinigaglie, pa se čini da se crkva tada pokrivala, a plaćeni su i spomenuti Mirošević za kamen te majstor Antun Domjanić (f. 77r-v, 79, 80). Hvarski knez Polo Trivisan iznosi 1692. da se gradnja, koja se nastavljala prinosima Starograđana, dovršava (»... quasi... ridotta à perfettione delle caritateuoli ellemosine degl'habitanti« - f. 82v), 1693. nabavljaju se konzolice za žlijeb (»modioncini p(er) canal«) iz Milne, a 1694. plaćen je majstor Vicko Drobnjak za rad na svodu glavne kapele, dok se »collonette, capitelli, e pedestalali« dobavljaju i opet s Korčule (f. 85, 86). Godine 1697. dobivaju I. K. Škarpa i Nikola Zmajko 420 libara za vijenac (cordon), 4 stupa (collone) i jedan polukružan prozor; Škarpa su i Zmajko (iz korčulanskog roda Ismaelli-Zmajko?) plaćeni te i sljedeće godine za rad na prozorskoj ruži (»Stella« - f. 92, 94), vjerojatno onoj pročelnoj, možda najljepšem ukrasnom detalju građevine očito nadahnutom sličnom rozetom paške katedrale. Godine 1699. proto Škarpa nastavlja rad na pročelju (f. 96), a u listopadu te godine obvezao se nadstojnicima gradnje majstor Giacomo Pari, Mlečanin, nastanjen u bračkoj Milni gdje je radio u tamošnjim kamenolomima, da će isklesati sve potrebno kamenje (»piere p(er) il Corso«) i vijenac (cornice) za pročelje Sv. Stjepana u Starom Gradu.¹⁰ Godine 1704. priprema Škarpa kamen za sakristiju, grade se grobnice i nabavlja staklo za elipsoidne prozore (Ouade) iz Mletaka (f. 106, 107v); sljedeće godine Škarpa dobiva predujam za pločnik, dok Šoltanin Grgur Bezić nabavlja vapno (f. 108, 109). Godine 1708. majstor Deletis (Petar?) načinio je tri para vratnica za crkvu (f. 110), valjda za njezina troja pročelna vrata. Iste je 1708. crkva već bila toliko dovršena da ju je 1. lipnja posvetio hvarski biskup Rajmund Asperti, određivši pri tom da se krstionica (na kojoj je oštećeni latinski natpis s godinom 1592.) prenese ovamo iz dotadašnje župne crkve sv. Marije/sv. Ivana.¹¹ U studenom je iste godine plaćen u Splitu staklaru Frani Dorniću predujam za prozorska okna, a 1710. Frani Škarpi za pločnik, zajedno s majstorima Nikolom Bonačićem i Ivanom

^{9a} U lipnju 1688. dobiva majstor Vicko Drobnjak od prokuratorâ 4 cekina za isklesano kamenje »che seruir douran(n)o p(er) quattro ouade, et tre mezza lune e di loro pianche furono grezze. et di già incominciate lauorare da mistro Battista Scarpa« (Arhiv Hektorović u Dubrovniku (ZPZ HAZU), svez. XVI.).

¹⁰ Povijesni arhiv u Splitu, AN XCIV./I (spisi bilježnika Tome Nicolinija).

¹¹ Biskupski arhiv u Hvaru, De Aspertis Visitatio, 763 (/I. VI. 1708./... Eccl(esi)a(m) S. i Stephani eiusde(m) Loci Ciuit(at) is Veteris consecrauit...) i 780.

Cukelom. Cukela se s Franom, još jednim meštrom iz roda Škarpa, spominje i sljedećih godina (f. 114, 117, 119, 121). Godine 1714. isplaćen je proto Paolin Asperti zamašnim svotama u cekinima za radove na crkvi, među ostalim i za dva vijenca (»Cornisoni posti in opera« - f. 122), ali iz lakonskih zapisa nije jasno u čemu su se radovi sastojali, ni gdje su na crkvi izvedeni. Od 1718. do 1723., otprilike, gradi se sakristija na kojoj rade majstor Frane Karuza (valjda Komižanin) s drugim Franom iz Milne, kojemu je prezime zapisano potpuno nečitljivo (možda: Franković ili Jerković), uz sudjelovanje domaćih Frane Škarpe, Dominika Biankinija i Dominika Šnjura (= Plančić) te kovača Stjepana Vidovića (f. 131-132v, 135, 136, 139, 140, 142). Treba naglasiti da ovo nije sadašnja sakristija koja je dograđena u 19. stoljeću, nego prostor kapele danas sv. Ante, južno uz apsidu, kako ćemo još vidjeti. Godine 1724. isplaćeni su proto Medici i viški rezbar Šimun Lupi¹² za drveni vijenac uokolo crkve, za crkveni strop te produljenje stropnih konzola (»Chresimento delli Modigoni« - f. 145), a 1726. dobiva proto »Ismageuich« (= Ismaelli-Zmajko?) 480 libara za 4 konzole od korčulanskog kamena (f. 149v) - možda one velike pod pjevalištem. Nakon toga se gradnja usredotočila na zvonik. Mještanim majstor Matij Vranjican Papica obnovio je strop 1783., a on se opet popravljao i 1798. (f. 248v, 278v-279). Godine 1799. dobila je dopust bratovština Čistilišta ili Dobre smrti da sagradi vlastitu sakristiju do glavne kapele za držanje svojih paramenata i održavanje skupova (f. 280v), pa se na njoj radilo početkom idućega stoljeća.¹³ To je sadašnja kapela sv. Križa.

Godine 1863.-1864. ove su dvije sakristije pretvorene u kapele te su u njih bili postavljeni oltari sv. Ante, odnosno sv. Križa,¹⁴ dok je nova sakristija južno uz crkvu podignuta 1866.-1867. godine.¹⁵

O namještaju u crkvi imamo malo podataka. Glavni je oltar djelo radionice Tremignonovih, ugovoreno 1698. a isporučeno 1702. ili poslije, dok je svetohranište na njemu poklonio vlastelin Nikola Dujmičić 1745. godine.¹⁶ Pala tog oltara, blagoslovljena 1864., djelo je Antonia Zuccara¹⁷ i prikazuje

¹² O njemu v. *C. Fisković*, Prilozi o viškim spomenicima, Mogućnosti 3-4-5, Split 1982, 279-281.

¹³ Povijesni arhiv u Zadru, bratovštinske knjige br. 126: Libro dell' Amministrazione della Ven= Fraglia dell' Anime del Purgatorio sotto la denominazione della Buona Morte...: 1804. kleše majstor Juraj Costa stube i prozor, Juraj Bučić načinja vratnice, kovač Vidović nabavlja potrebno željezo (f. 59).

¹⁴ Biskupski arhiv u Hvaru, br. 29/1863 i 845/1864.

¹⁵ Isto, br. 547/1866 i 42/1867.

¹⁶ O žrtveniku v. *R. Tomić*, Glavni oltar u župnoj crkvi u Starom Gradu i radionica Tremignon, Mogućnosti 3-4, Split 1993, 158-161 - Godine 1721. obvezuje se parun Josip Dente prenijeti iz Mletaka mramorni oltar Gospe Karmelske za franjevačku crkvu na Prirovu u Visu, koji je bio naručen u prota Tremignona (di già tempo ordinato al Proto Trimignon in Venetia - Povijesni arhiv u Splitu, spisi bilježnika Julija Jakše, nepag.). v. prilog. - Zapis sa svetohraništa prepisao je 1880. G. (iovan-ni) a.(ntonio) b.(otteri): »Nicolaus Diuiceo ad gloriam Dei aere suo posuit. M.D.C.C.XLV« (knjiga gradnje, f. 37v).

¹⁷ Biskupski arhiv u Hvaru, br. 829/1864. - *P. Kuničić* (n. d. (6), 58 i: Prigodom otvora nove školske zgrade u Starom Gradu 20. travnja 1908., Zadar 1908, 17) pripisuje Zuccaru i freske evandelisti na svodu glavne kapele. Zuccarova je pala bila

Gospu s naslovnikom sv. Stjepanom papom i njegovim oponentom sv. Ciprijanom. O slici je teško određenije govoriti prije potrebne obnove, no doima se kvalitetnom, dakako u okvirima opusa ovog akademičara iz 19. stoljeća koji je prijavio ukusu tadašnje dalmatinske sredine.¹⁸ Mramorni oltar, s kvalitetnom ali potamnjelom palom sv. Ante, također je podigao Nikola Dujmičić (Doimiceo) u prvoj četvrtini 18. stoljeća, obdarivši ga misnom zakladom.¹⁹ Oltar sv. Križa, barokni žrtvenik od crna mramora, prenesen je ovamo 1822. iz crkve sv. Nikole,²⁰ gdje je njegovo podnožje načinio Andrija Bruttapelle 1773. godine.²¹ O sličnom baroknom oltaru u sjevernoj lađi, s kvalitetnom slikom nedavno obnovljenom u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu (na žalost posve zaklonjenom velikim mramornim relikvijarom), brinula se spominjana bratovština Čistilišta, ali ona je utemeljena istom 1789., dok se ovaj žrtvenik spominje i ranije. Na pali su Gospa od Pasca, sv. Josip, sv. Bartul apostol, sv. Jakov i u dnu duše u čistilištu; na oltaru je nekad stajala i raskošna ikona sv. Spiridiona.²² U crkvi je sačuvana i oštećena barokna pala koju je potpisao Bartolomeo Veronese, a ispod Karmelske Gospe na vrhu ima likove sv. Katarine i sv. Apolonije, te u dnu duše čistilišta. Može se stoga povezati s oltarom Karmela, duša čistilišta ili sv. Apolonije koji je podigao Toma Vidali Jerolimov negdje koncem 17. stoljeća, a poslije ga je naslijedila bolska obitelj Vužić-Vusio. Trošna je drvena konstrukcija ovog oltara uklonjena početkom 19. stoljeća.²³ I dok je stariji namještaj u crkvi postupno nestajao,²⁴ ponutrica se uređivala sve do pod kraj 19. stoljeća.²⁵

dovršena još u kolovozu 1862. i slikar ju je želio predati. Tada je žbuka u glavnoj kapeli bila u lošem stanju, a imao ju je popraviti »il valente stuccatore Agostino Friggerio« (Biskupski arhiv, br. 563/1862). Je li on tvorac štukatura u crkvi? - U veljači 1863. dopušteno je da neki slikar iz Splita oslika ovu apsidu u imitaciji mramora (finti marmi) i obnovi tri od osam drvenih anđela »pinti in bianco« ponad glavnog oltara, jer ostali više nisu bili »ristaurabili« (isto, br. 187/1863).

¹⁸ *K. Prijatelj*, Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884., Split 1989, 71 sll.

¹⁹ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv R. Bučića, 32, 237. - Spominje ga vizitacija iz 1724. (Biskupski arhiv u Hvaru, Condulmer Visitatio, 29.)

²⁰ Biskupski arhiv k. g., br. 248, 269 i 333/1822.

²¹ *J. Kovačić*, Andrija Bruttapelle i njegova radionica, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 31, Split 1991, 348.

²² Računska knjiga bratovštine (bilj. 13); Biskupski arhiv u Hvaru, svezak »Bratovštine«. God. 1778. u crkvi se spominju oltari sv. Ante, Čistilišta i Karmela - isti Biskupski arhiv, Riboli Visitaciones, 742. - Lik sv. Spiridiona postavio je na oltar Čistilišta 1869. Juraj Plančić, kad je bila obnovljena bratovština Dobre smrti (isto, br. 1114/1869).

²³ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, Oporuke, II., 98a; Biskupski arhiv u Hvaru, Galli Visitat., 36 te br. 248 i 269/1822 (kao oltar Vidalijevih spominje se 1724. - isto, Condulmer Visitatio, 29).

²⁴ Tako je npr. 1731. isplaćen Battista Zopi i njegov imenjaka Soltan (=Šoltanin?) te Jakov Bernardini za crkvene klupe? (knjiga gradnje, f. 159, 162).

²⁵ Crkva, ranije s podom od trošnih opeka, popločana je bračkim kamenom 1880.; mramorna balustrada svetišta načinjena je 1882., a čini se da je tada prezbiterij popločan talijanskim mramorom; glavna je kapela temeljito obnovljena 1886. (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 276/1880, 662/1881, 361/1883; svez. Stari Grad II.; III. vizitacija biskupa Ilijčića, 24.)

Prve je orgulje u crkvi načinio slavni Petar Nakić (Sig.^r D. Pietro Nachich Organaro) 1732., kad mu je za to isplaćen predujam u Mlecima, a zatim i drugi troškovi te za boravak u Starom Gradu (nav. knjiga gradnje Sv. Stjepana, f. 164). Čini se da toga puta njegov rad začudo nije uspio (ili ga je površno obavio), jer već sljedeće godine dolazi na vještačenje splitski kapelnik (Maestro di Capella) da ustanovi u čemu je majstor pogriješio (»p(er) far la pericia dell'Organo, e p(er) conoscer in q(ue)llo che è difettoso il d:^o Organo p(er) mancanza dell'Organefice« - f. 167). Orgulje opet popravlja o. Licini, očito bolski dominikanac, 1745. godine, pa franjevac o. Antun s Krapnja 1759. (f. 188, 220), a popravljane su i koncem 18. stoljeća. Nove je orgulje doprinosima Starograđana načinio poznati Gaetano Moscatelli 1801.-1808. (f. 282 sll), no i one su kasnije propale.²⁶

Današnji je zvonik treći u slijedu. Prvi je bio skromni na preslicu, koji su podizali Dominik Radojević 1706. i Frane Škarpa 1709., a uklonjen je 1754. (»Campanil che era Fabricato sulla Chiesa« - f. 111, 114, 211). U srpnju 1733. dolazi ovamo stanoviti proto Karmen (Carmine, Carmino) kojemu na žalost nije navedeno prezime »p(er) disegnar il Campanile«, za što mu je isplaćeno 22:10 libara (f. 167) - svjedočanstvo da se tada projektiranje skromno cijenilo. U listopadu 1734. kopaju se temelji novog zvonika, pri čemu nabavljaju kamenje i obavljaju manje radove te i 1740. godine rečeni Karmen i posebno majstor Frane Škarpa sa sinom (f. 170r-v, 177, 178, 179). Po dugim se razmacima vidi da je gradnja zapinjala. Godine 1745. i 1747. dobavlja za zvonik kamen s Korčule Ignacije Fabris, a 1748. plaćeno je »majstorima Fabris iz Korčule« preko 7000 libara za kamen i raznu arhitektonsku plastiku zvonika: »Colone, Pietre di Corso, Cantoni p(er) quattro pilastri, Cornisa, Cordon, Voltisin, Stelle sbuse, Stelle orbe, capitelli, Basi e sotto Basi« itd.; Ignaciju je, kao glavnom među njima dana za napojnicu i bačvica vina (f. 187, 190, 191). Gradnja se ipak nije nastavljala, nego je na skupštini 2. kolovoza (blagdan sv. Stjepana pape) 1751. riješeno da proto Antun Cindella odluči »hoće li nastaviti gradnju zvonika župne crkve započetog pred 18 godina«; podrazumijeva se: na dotadašnjem mjestu, iako ne znamo kojemu (svakako uz crkvu), ni zašto je konačno lokacija napuštena. U lipnju 1752. otišlo se u Trogir, po Cindellu i za dogovor s meštrima za gradnju; početkom kolovoza »si dispone di costruire del nouo Campanile in Piazza«, dakle na sadašnjem mjestu. Dvanaestoga kolovoza počeli su se »u ime Gospodina Boga i sv. Stjepana pape mučenika« kopati na trgu pred župnom crkvom novi temelji;

²⁶ God. 1788. dobiva proto Bruttapelle 96 libara za popravak orgulja (knjiga gradnje, f. 252v), što znači da se i u to razumio, a 1791. popravlja ih majstor Bartul iz Brescie (f. 256v). - God. 1802. skida pjevalište (orchestra) Andrija Štambuk, 1805. radi i majstor Andrija Vidmar, te dovode iz Hvara glazbenika kanonika Josipa Raffaellija kao kolaudatora novih orgulja (Esaminador del organo stesso). Godine 1808. plaćen je za rad G. Moscatelli 5313 libre, bez dviju manjih isplata (f. 283-285). Novac je bio namaknut doprinosima Starograđana (f. 286 sll). - Orgulje je 1885. popravio orguljar Ettore Delchiaro (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 437/1886). Današnje su od češke tvrtke braće Rieger iz Kutne Hore, iz oko 1910. godine (*L. Šaban*, Povijesne orgulje kao kulturna baština Dalmacije, Fiskovićev zbornik I. (Prilozi povijesti u Dalmaciji 21), Split 1980, 563).

početkom rujna dolazi iz Trogira Cindella sa svoja četiri sina i pravi za te temelje nacrt (dissegno). Pod kamen temeljac blagoslovljen od upravitelja župe i položen »sa strane bunara« (?) stavljene su svetačke moći te pucnjavom bio proslavljen početak gradnje (f. 198-202). U travnju 1753. gradnja je nastavljena, a koristili su se i kamenom iz zidina Pharosa, navodeći lokalitete odakle je kopan.²⁷ Radove izvode Frane Škarpa sa sinovima Vickom i Tomom te Vicko Gospodnetić-Dominis, a gradilo se tada i dalje očito obrađenim kamenom isklesanim od Fabrisovih, jer se nabava novoga ne spominje. U svibnju opet dovoze Cindellu iz Trogira i kopaju antičko kamenje kraj Sv. Nikole. U kolovozu se počinje graditi svod zvonika i otvara kamenolom u uvali Paklina, jamačno za grubi kamen (f. 202v, 202a, 204, 206). Godine 1754. rade majstori Frane Belić (po prezimenu Korčulanin), Karlo Rossi (de Rossi) i Nikola Vojilo ili Vujilo; godine 1756/1757. podignut je »2d:^o Volto« zvonika, tj. bio je dovršen njegov zatvoreni donji dio (f. 207, 211, 212, 218). Gradnja je nastavljena istom 1769., kad je iz Splita bio doveden proto Karlo Rossi da načini projekt za dovršetak zvonika.²⁸ Tada se isplaćuje blizu 2000 libara za kamenje prve lože (Primo Ordine) zvonika klesaru Antunu Battari (ili Batteri) iz Sumartina na Braču; novi je kamen odatle nabavljen istom 1774./1775. (f. 234, 235, 237, 241, 242). I opet gradnja zapinje zbog nedostatka novca; godine 1786. posuđuje se od imućne bratovštine sv. Nikole 50 cekina pa je protu Antunu Štambuku isplaćeno 2400 te i 1788. godine, a »al Protto Brutta Pelle« u istom razdoblju 1256 libara »in conto di Lauori di Pietre« (f. 251, 253). Godine 1790. i 1792. zaključuje se da nema novaca za dovršetak zbog slabih ljetina, ali i stoga što je potrošen na »occorenti pietre« - dakle je klesani kamen već bio pripremljen. Godine 1795. podiže se na zvonik neka »machina« - možda skele za dovršetak (f. 255, 265, 272r-v). O dovršavanju zvonika, međutim, nema podataka u ovoj knjizi gradnje, a njezova je završna piramida bila popravljana u 19. stoljeću.²⁹

²⁷ Adi, i 6, Aprile 1753 e fu il p:^{mo} di della Settimana Santa Si diede mano alla continuazione della Fabrica del Campanile principiando il primo Ordine in controscaer a fabricato con Pietre scauate da sotto Terra furono li residuij delle Antiche Mura di q(uel)la Citta ritrouate in primo luogo sopra la Chiesa di S. Nicolo, in continuazione poi se ne scauo la maggior parte sul stabile del R:^{do} Sig:^t D. Vincenzo Beroaldi uocatto Peçça da sotto una masiera attaccata alla Casa di Nicolo Franetouich e continuo il scauo di tali Piere sino dentro il Cortiuo di Casa della Veneranda Scolla dell SS:^{mo} Sacram:^{to} oue abbito il Romitto, In fine poi se ne scauo anco su un piccolo Terrencino di m:^o Vicenco Delletis, posto sopra // la Chiesa pur di S. Nicolo - knjiga gradnje, f. 202v.

²⁸ 4 Aprile /1769./ Spesi per bocolicha fatta in quattro giorni à mro Carlo Rossi Protto fatto uenir da Spalato, per riueder il Campanil di q(ues)ta Chiesa, e per far il Dissegno da potter proseguir la Fabricha d'esso Campanile - L. 6. Contati al med:^o Protto per il suo incomodo in uenir qui e per il Dissegno fatto da lui del med:^{mo} Campanile Vn Nobill di Arg:^{to} Val - - L - 24 (knjiga gradnje, f. 234).

²⁹ Piramida je trebala popravka već 1829; 1853. oštetio ju je grom, a 2. XII. 1869. oborio uragan. Ponovno je sagrađena u istom obliku 1878. (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 452/1829 i svezak Stari Grad II.)

Osvrćući se na iznesene podatke o gradnji crkve i zvonika župske crkve u Starom Gradu (kojih opis ne donosimo, jer je to već učinio K. Prijatelj),³⁰ valja naglasiti da tu nalazimo zaposlen velik broj domaćih, stranih i udomaćenih stranih majstora, uz očito nejednak doprinos. Zapisi su u knjizi gradnje šturi, a nadopunjavali su ih ugovori i nacrti kojih danas više ne nalazimo. Nema ipak sumnje da su imenovani bili većinom izvođači, što se u prvom redu odnosi na majstore iz obitelji Škarpa.

Crkvi je (koja se, prema sačuvanim zapisima, dobrim dijelom podizala milostinjom od ribarskih ulova) prvi poznati projektant bio mletački inženjer Napolioni, iako je on nastavljao već započetu gradnju uz koju su značajna imena Ivana Pomenića, graditelja hvarske katedrale, te Marka Foretića mlađega, koji je u istom razdoblju radio na crkvi hvarskih benediktinki, o čemu posebno.

Crkveni je zvonik svakako ljepše i cjelovitije djelo. Opro se svojim obrisom i visinom širokom polju i prostranoj luci koji ga okružuju te je ne samo najzamašniji nego i najuspjeliji graditeljski pothvat na Hvaru u 18. stoljeću. Dok su projektanti zatvorenoga donjeg dijela zvonika bili proto Karmen te trogirski proto Antun Cindella, čini se da je njegov najizrazitiji dio, dvije završne lože, zamislio splitski majstor Karlo (de) Rossi, kojega je prezimenjak Mate sredinom istog 18. stoljeća dovršavao pročelje hvarske katedrale,³¹ a klesarske su radove izvodili i vrbovački majstori Štambuk i Bruttapelle, pri čemu u potpunosti treba prepoznati protomajstora Pavla.

CRKVA SV. MARIJE / SV. IVANA

Od 14. do 18. stoljeća starogradska župna crkva, nastala je na antičkim temeljima od dvojne bazilike iz ranokršćanskih vremena. Nakon petnaestogodišnjih istraživačkih i konzervatorskih radova splitskoga Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture nedavno smo dobili iscrpan monografski prikaz o ovom objektu od voditeljice radova J. Jeličić-Radonić.³² Izgleda da se od starijega inventara sačuvao jedino triptih Francesca da Santacrocea sada u župnoj crkvi, koji je objavio K. Prijatelj.³³

³⁰ N. d. (7), 316-317.

³¹ C. Fisković, n. d. (3), 56. Kad je ovaj članak već bio napisan, objavljen je rad C. Fiskovića, O majstorima župne crkve u Starom Gradu na Hvaru, Kačić XXV. (Zbornik fra Karla Jurišića), Split 1993, 487-494. U njemu se navode dvije isprave iz 1628. o radu Iseppa Veneziana i Marka Foretića te iznosi mišljenje da je pročelje djelo Ivana Pomenića. Po jednoj se tu objavljenoj ispravi vidi da je na dominikanskom samostanu radio 1676. majstor Jerolim Mlečanin.

³² J. Jeličić-Radonić, Ranokršćanske dvojne crkve u Starom Gradu na Hvaru (posebno izdanje Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture knj. 5), Split 1994.

³³ Starogradski triptih Francesca da Santacroce, Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 2, Hvar 1960, 18-22. - Triptih s likovima Gospe, sv. Ivana Krstitelja i sv. Jerolima spominje se ovdje 1637. (Biskupski arhiv u Hvaru, De Georgiis... Visitationes, 318) i 1645. (isto, Milani Visitationes, 70).

DOMINIKANSKI SAMOSTAN I CRKVA SV. PETRA MUČENIKA

Dominikanski samostan i crkva sv. Petra u Starom Gradu utemeljeni su bulom pape Siksta IV. od 7. VIII. 1481., kada je fra German iz Piacenze imenovan doživotnim priorom. Devetog siječnja 1482. vlastela i pučani u Starom Gradu zaključuju zakladnu ispravu za gradnju, kojom dobivaju stanovita nadstojnička prava.³⁴ Prvotna je crkva bila dovršena 1488. godine.³⁵

Od najstarijega su samostana sačuvani skromni ostaci, tako zazidani gotički prozor na prvome katu, kojim je nekad završavalo najstarije, istočno samostansko krilo južno od apside,³⁶ te podrumaska vrata uokvirena »štapom«, s naznačenim konzolama pod nadvratnikom. Lukovi su na južnoj strani klaustra vjerojatno iz 16. stoljeća. Samostan je bio utvrđen 1686. oblim kulama na sjeveroistoku i jugozapadu,³⁷ valjda pred morejski rat, a njegovo najmlađe, zapadno krilo sagrađeno je istom koncem 19. stoljeća po nacrtu mještana N. Zuvitea iz 1896.³⁸

Čini se da je najstarija crkva bila temeljito obnovljena i povećana u 17./18. stoljeću,³⁹ ali se ni ona nije sačuvala, već je zbog trošnosti bila do temelja porušena 1893. te je po nacrtu splitskoga graditelja N. Nikolića bila 1894. sagrađena nova u neostilu, sadašnja, koja je u odnosu na samostanski sklop predimenzionirana.⁴⁰

³⁴ Dominikanski arhiv u Starom Gradu, Kodeks Botteri I., 120-121.

³⁵ Na pročelju stare crkve stajao je natpis:

F. CER. P. DIVO MARTIRE

PETRO. MCCCCLXXXVIII.

- Biskupski arhiv u Hvaru, br. 698/1855, što treba ispraviti i nadopuniti: »Frater Germanus Placentinus divo martyri Petro«.

³⁶ Njegov plošni, neprofilirani okvir govori da su se takvi podizali i koncem 15. stoljeća, te da je slične u Hvaru prerano datirati u 13.-14. st. (Usp. *C. Fisković*, graditeljstvo grada Hvara u XVI. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 10, Zagreb 1977, 455-456.)

³⁷ *P. Kuničić*, n. d. (17), 15.

³⁸ Ovaj i drugi podaci o crkvi i samostanu donose se prema samostanskom arhivu, posebno svescima: »Razni spisi. Računi novosagrađene crkve. Nacrti nove crkve« te »Kronika samostana sv. Petra mučenika u Starom Gradu«.

³⁹ Početkom 1675. jednoglasno je odlučeno da se obnove crkva i samostan - dominikanski arhiv, Libro... tutti li stabili, 71.

⁴⁰ *N. Duboković Nadalini*, n. d., (2), ista str. - Radove u bijelom boboviškom kamenu izveo je Arcangelo Cervona, klesar nastanjen u Ložišćima, po ugovoru od 21. IV. 1894., a gradnja je ugovorena sa splitskim poduzetnikom Vickom Šegvićem 1. VII. te godine. Crkvu je oslikao zadarski dekorater Ivan Zamala po ugovoru od 9. IX. 1896.; on je tada dekorirao i obližnju palaču don Jurja Biankinija i braće, sagrađenu 1893. godine. - Novi oltar sv. Petra mučenika načinili su splitski altaristi Ante Kezić i Josip Barišković 1895.; žrtvenik je sv. Dominika djelo poznatog Pavla Bilinića iz Splita iz 1911. godine, a 1914./1915. Nikola Prezzi i C. Giudici, također splitski klesari-altaristi, podižu oltar sv. Vinka Ferrerskog.

Donosimo i tekst povelje uzidane u kamen-temeljac nove crkve, jer rječito svjedoči o tadašnjim društveno-političkim prilikama u Starome Gradu i Dalmaciji te o rodoljublju ovdašnjih dominikanaca:

Izgled je jednostavne starije crkve sačuvan na tlorisu i presjeku Frane Godoja iz 1874. te na jednoj fotografiji (u samostanskom arhivu), a od nje u sadašnjoj ostala glavna kapela, vjerojatno iz 18. stoljeća, i zvonik sada pritiješnjen novom lađom. On je također temeljen kamenjem iz zidina Pharosa, a za gradnju mu je pridonosio Petar Hektorović 1559. godine.⁴¹ Sačuvan je i oltar bratovštine Presv. Ruzarija, djelo Andrije Bruttapellea iz 1769.,⁴² i glavni žrtvenik, koji su prema natpisu na anependiju⁴³ dali podignuti fratri Krtica i Pavičić 1786. godine. P. Kuničić⁴⁴ kaže da su ga »izdjelali... vrbovački oltaristi Stambuk, koji su bili na glasu po čitavoj Dalmaciji«. No Stambukove znamo samo kao klesare i graditelje, ne i kao altariste, pa se vjerojatno radi o Bruttapelleovima (Bertapelleovima), dotično o protu Pavlu, iako

»Stari Grad /olim Pharia/ 18 Srpnja 1894

Dominikanska Crkva - sagrađena g. Gosp. 1482 - posvećena sv. Petru Muč., bila je od turaka upaljena druge polovice XVI vieka. Zidovi, uslied vremena i pritrpljene vatre, bili su trošni, te se je bilo prisiljeno srušiti ih i sa temelja novu Crkvu zidati.

Danas svečano blagoslovi i položi prvi kamen Presv. i Prep. Gosp. Fr. Fulgencijo Carev Nadb. Biskup Hvarski, Brački i Viški, Franjevačkog Reda. Ovaj blagoslov je obavljen za Pape Leona XIII; vladajući hrvatski Kralj Frano Josip I; upravljajuć Dominikanskim Redom Prep. O. Fr. Andrija Frúivist, General.

Posvećenje bilo je obavljeno u prisutnosti mnogobrojnog naroda i sljedeće pozvane gospode: /slijedi popis svećenstva i drugih, tako gradonačelnika ljekarnika Ivana Ljubića, župnika Kuzme Scarpe, priora Alberta Gamulina i učenjaka don Šime Ljubića/

Grad broji preko 4000 stanovnika, šu tri liječnika i dvie ljekarne - četiri odvjetnika. - Nastojimo za sjedinjenje sa majkom nam Hrvatskom; ali su nam u Pokrajini glavni dušmani šaka autonomaša - izrodi hrvatski - i 70000 vjeroistočne !! ispovijedi - koji se nazivlju srbi - neka su nam braća po narodu i jeziku; u Carevini neprijatelji su nam Magjari i Niemci, koji su nas upropastili u glavnom proizvodu vina ugovorom sa Italijom.

Ako dojdutih vjekova bude kogod čitao ove redke, nek se sjeti nas narodnih hrvatskih mučenika. Nama će trudno granuti sunce prave slobode; dao Bog i slavna Bogorodica da barem vas - naše potomke - bude ovo sunce grijalo, da berete plodove onog sjemena, kojega mi zalievamo znojem našega čela.

O. Jerko Vlahović

Novac

Jedan komad od dva helera

Jedan komad od deset helera

Žive u visokoj starosti najveći Mecena Hrvatske Josip Juraj Strossmayer Djakovački Biskup, visoko čašćen od svega izobraženoga svieta. Živio! Slava mu.

Otačbenik Don Juro Biankini zastupnik na Carevinskom vieću - zadivio je hrvatski i stranski svijet svojima divnima, neustrašivim govorima u korist naroda. Slava mu.«

⁴¹ N. Duboković *Nadalini*, k. g. i C. *Fisković*, Baština starih hrvatskih, pisaca, Split 1978, 149.

⁴² J. Kovačić, n. d. (21), 348 i 350. - Balustrada je uklonjena pri gradnji nove crkve.

⁴³ N. Račić, Lokalitet Tvrđalj i Hektorovićeve misaone preokupacije na uklesanim natpisima, Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku XII., Dubrovnik 1970, 236, bilj. 100.

⁴⁴ N. d. (17), 19.

žrtvenik ne podsjeća na njihove druge radove. Na tom je glavnom oltaru vrijedno drveno raspelo iz 16. stoljeća,⁴⁵ kojemu će, kao i tolikoj našoj drvenoj plastici iz prošlih vremena, još trebati utvrditi mjesto unutar nedovoljno poznatih domaćih i stranih (prvenstveno mletačkih) drvorezbarskih radionica. Najvrednija likovna djela iz ove crkve već su objavljena: Tintorettovo Oplakivanje Krista,⁴⁶ Piazzettino raspelo⁴⁷ te pale sv. Katarine Sienske i sv. Hijacinta koje je naslikao Baldissera d'Anna.⁴⁸ Palu sv. Katarine možemo datirati u 1614. godinu, kada ju je 25. V. blagoslovio biskup Cedulin.⁴⁹ Na novijem oltaru sv. Petra mučenika omanja je pala koja prikazuje smrt toga dominikanskog sveca, a zaklonjena je svetohraništem, nedavno prenesenim s glavnog oltara, pa se oštećeni natpis jedva čita:

THOMAS PROSPE /ri ex/
ANCONA PINXIT SUB
/prior/ ATU AD. R. P. LEC/toris/
VINCENTIJ...

Tommaso Prosperi je očistio palu na žrtveniku Ruzarija⁵⁰ 1754. godine,⁵¹ a drugi je priorat o. Vicka M. Dominisa, prema samostanskim knjigama, trajao od 1752. do iza 1758. Ovaj slabi jakinski slikar nesumnjivo pripada nizu putujućih umjetnika s talijanskih strana koji su svoja zaboravljena ili izgubljena djela ostavljali u skromnim sredinama naših pokrajinskih mjesta.

Već su se 1606. u crkvi podizale orgulje,⁵² a za nove je plaćen 1778. Dominik Moscatelli (»Muscatello«), član poznate orguljarske obitelji, s ukupno 1880 libara; 1801. plaćen je neimenovani proto, možda Dominikov sin Gaetano, »a conto di Fatura di Organo« još sa 1588 libara, pa se čini da su dovršene ili obnovljene početkom 19. stoljeća. Tada je i majstor Petar Bučić,

⁴⁵ I. Fisković, *Renesansno kiparstvo, Tisuću godina hrvatske skulpture* (katalog), Zagreb 1991, 75 (omaškom stoji da je raspelo u župnoj crkvi).

⁴⁶ G. Gamulin, *Slika Jacopa Tintoretta s oltara Petra Hektorovića, Peristil 24*, Zagreb 1981, 49-53.

⁴⁷ Isti, *Drveno raspelo G. Piazzette u Starom Gradu na Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 18*, Split 1970, 97-100.

⁴⁸ K. Prijatelj, *Slike Baldassare d'Anna u Dalmaciji, Prilozi povijesti otoka Hvara III.*, Hvar 1969, 79-81, 85, 86. - Nedavno je jedna od pala u samostanskoj zbirci atribuirana Palmi: Z. Demori Staničić, *Palma Mlađi i protureformacija. Slika sv. Hijacinta u Starom Gradu na Hvaru, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 16/1992*, 97-105.

⁴⁹ Biskupski arhiv u Hvaru, *Cedulini Visitaciones 5*, 193.

⁵⁰ Bit će to ona »lijepa pala« koju su bratimi Ruzarija načinili vlastitim troškom oko 1606. - k. g., 160.

⁵¹ Povijesni arhiv u Zadru, *bratovštinske knjige br. 129* (računska knjiga Presv. Ruzarija), 23. Potpisao je i palu s Gospom, sv. Alojzijem i Gaetanom u viškoj župnoj crkvi 1779. (C. Fisković, n. d. (31), 104).

⁵² »Corona« (župni list), br. 2 (10), Stari Grad 1976 (šapirografirano), 18.

radio na obnovi korskih sjedala.⁵³ Orgulje su inače propale,⁵⁴ pa je tako Stari Grad izgubio tri stara orguljarska djela: jedno Nakićevo i dva Moscatellijevih.

Nastojanjem o. Tonča Deškovića samostan je temeljito obnovljen i u njemu otvorena preuređena zbirka umjetnina 1989. godine.⁵⁵ U ovoj su riznici, trenutno najbolje uređenoj na Hvaru, pohranjene najvrednije samostanske umjetnine, pa bi bilo korisno da reci koji su prethodili posluže za potrebne monografije o crkvi i samostanu.

CRKVA SV. ROKA

U novijoj se literaturi pogrešno ponavlja da je crkvu posvećenu starogradskom suzaštitniku sv. Roku dao sagraditi pjesnik Petar Hektorović, čak kao svoju zadužbinu.⁵⁶ On je u oporuci iz 1559. ostavio doduše zapis za njezinu gradnju, određivši točno kako se ima izvesti, ali ga nadstojnici gradnje nisu poslušali, a u lunetu su jednostavnoga renesansnog portala postavili i drugi natpis,⁵⁷ pa se čini da taj Hektorovićev legat nije ni ostvaren. Crkvu je zapravo gradila istoimena bratovština, kojoj su pravila potvrđena 1559. godine.⁵⁸ Natpis u luneti spominje 1569. godinu, ali crkva nije bila dovršena ni 1579. nego tek početkom 17. stoljeća.⁵⁹ Tada se u njoj spominje i kip sv. Roka koji će biti onaj sadašnji na oltaru,⁶⁰ dobar rad neke vjerojatno mletačke radionice bliske Poriju i njegovim kipovima u Sv. Nikoli. U drugoj se polovini 17. stoljeća spominje ovdje i oltar sv. Ante.⁶¹ Sadašnji ima primitivnu palu

⁵³ Računska knjiga Presv. Ruzarija (bilj. 51), 163, 287r-v i 289v. - O Moscatellijevima v. *L. Šaban*, Doprinos trojice Moscatella orguljarstvu Dalmacije, Radovi Centra JAZU u Zadru 21, Zadar 1974, 217-260.

⁵⁴ Za podignuća sadašnje crkve popravio ih je franjevac u Hvaru Gaetan Letić, ali se već tada ističe potreba za novima.

⁵⁵ Uređena je od V. Kovačić i R. Bužančića iz splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Zbirka je inače nastala inicijativom N. Dubokovića Nadalinija odnosno Historijskog arhiva (kasnije Centra za zaštitu kulturne baštine) u Hvaru, i u tu je svrhu bilo nabavljeno ili ustupljeno više eksponata (dokumentacija u Centru).

⁵⁶ *P. Kuničić*, n. d. (6), 23; isti, n. d. (17), 15; *N. Račić*, n. d. (43), 211, 218, 222.

⁵⁷ *C. Fisković*, n. d. (41), 148. Uvidom u Hektorovićev arhiv u Dubrovniku, međutim, vidi se da su u pitanju stube ne za crkvu, nego za istočni dio Tvrdalja ispred Sv. Roka, no one očito nikad nisu izgrađene.

⁵⁸ Biskupski arhiv u Hvaru, Extraordinarium Dolfin, 41-46; Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14.

⁵⁹ *D. Domančić*, Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu, Arhivska građa otoka Hvara I., Hvar 1961, 33; Biskupski arhiv u Hvaru, Cedulini Visitationes 5, 252.

⁶⁰ Isti Biskupski arhiv, Visitatio... Maravii, 88. - U crkvi postoji i manji kip, uspjeła kopija većega, a načinio ga je 1885. neki »kipar i slikar« koji se tada nalazio u Starom Gradu, za nošenje u procesijama. Inače je od 1882. do 1885. u Sv. Roku načinjen novi kor u novopopločanom svetištu, popravljen stari svečev kip i obnovljeni oltari, pa je zatražena dozvola za povećanje sakristije (isto, br. 547 i 868/1885).

⁶¹ Isto, *Rovetta Visitatio*, 22.

s ovim svecem, malim Isusom i padovanskom bazilikom.⁶²

Glavni je žrtvenik djelo altaniste Andrije Bruttapellea iz 1774.,⁶³ a zvonik-preslicu nad pročeljem podigao je 1783. godine proto Stjepan Peruzović,⁶⁴ po prezimenu sudeći iz Milne na Braču.

Posebno je vrijedan bratimski barjak iz 18. stoljeća, oslikan u ulju s objiju strana (70 X 107 cm). Na prednjoj je strani sv. Rok između sv. Kuzme i Damjana, a na stražnjoj sv. Antun s Djetićem i anđelom. Stanoviti »tiepolovski« naglasci u likovima svetih liječnika te anđela do sv. Ante govorili bi da je i ovo mletački import, možda s konca 18. stoljeća.⁶⁵

Crkva je proširena bočnim kapelama 1898., pri čemu je pročelje nagršeno pseudobaroknim prozorima - »ovatima« sa strane tada povišenoga glavnog ulaza.

CRKVA SV. NIKOLE

Prvi se put spominje crkva sv. Nikole kao »ecclesia sancti Nicolai Civitatis Veteris« u nejasno datiranom općinskom zemljišniku s konca 14. stoljeća, vjerojatno iz 1380.⁶⁶ Šime Ljubić povezuje s crkvom bratovštinu već

⁶² Nedavno je obnovljena od restauratora S. Alača. - U kolovozu 1778. popravlja? (fatura) palu sv. Ante meštar Petar Bučić, a 1787. popravlja ovaj i Gospin oltar Antun Bezina za 120 libara (Povijesni arhiv u Zadru, bratovštinske knjige br. 122, San Rocco in Cittavecchia), 28v i 54. - Bezina je 1769. načinio po starome novi crkveni barjak u Nerežišćima (C. Fisković, n. d. (31), 235).

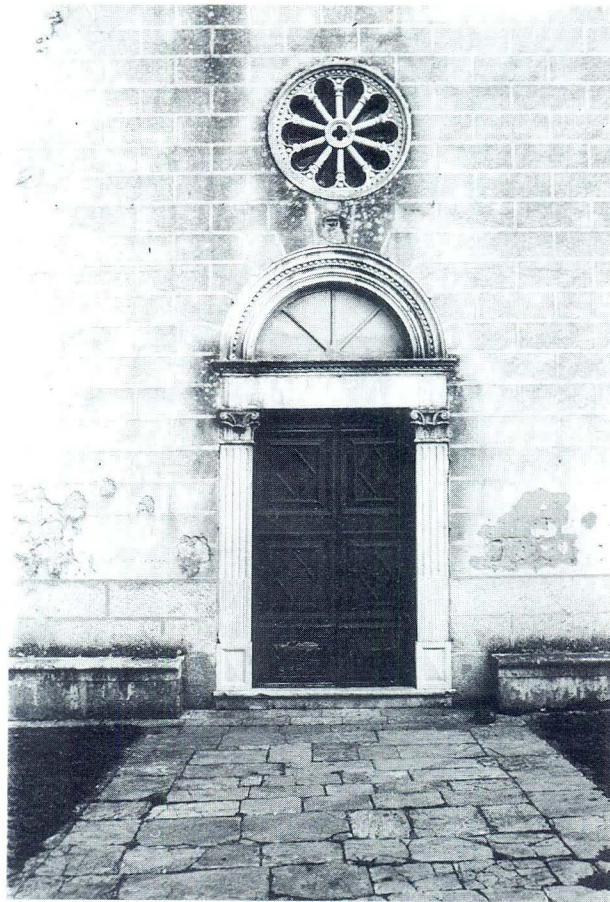
⁶³ J. Kovačić, n. d. (21), 348 (u Povijesnom arhivu u Splitu je ugovor o gradnji).

⁶⁴ Nav. računska knjiga (62), 38v i 41v-42. Tu se spominju i drugi manji radovi i nabavke u crkvi kroz 18. stoljeće. Tako se 1771. nabavljaju daske za vratnice, 1776./1777. vrše mjesni meštari Toma Škarpa i sin, Ivan Vranjican? i Ivan Šoljan neke neodređene radove, a zlatar Božo (Boso, Nadal) Nicolini popravlja srebrenariju (f. 14, 19, 22). God. 1779. radi dvije klupe te boji ormare i kor Matij Vranjican-Papica, uz suradnju kovača Vicka Vidovića (f. 28v, 29). god. 1784. radi na sakristiji majstor Matij Lisičić, a u kolovozu 1793. majstori Jakov i Antun Costa dobivaju 288 libara »p(er) fattura, e color della Capella« (f. 45, 75v). God. 1798. popravljaju krov »kapele«, tj. svetišta crkve Juraj Bučić te Dominik i Ivan Škarpa; 1799. radi prozore u svetištu Josip Costa, a rešetke Ante Ozretić; 1800. radi na kadionici Božo Nicolini, a 1801. opet popravljaju krov Kuzma Bučić i Dominik Škarpa (f. 98v, 104, 108v). - Natpise s crkve donosi N. Račić, n. d. (43), 222, 229-231. - Zanimljiv je zapis u oporuci Ivana-Nikole Vivisa (Živkovića) iz 1679., kojim ostavlja 50 dukata isključivo u svrhu da se načini »Suffitto« nad oltarem sv. Roka u apsidi te crkve u Starome Gradu (arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv Bučić F, II., 172). Možda je kasetirani drveni strop nad glavnim žrtvenikom iz toga vremena.

⁶⁵ God. 1789. dobivena je od Pape povlastica potpunog oprosta za one koji pohode ovu crkvu kroz osminu Dana mrtvih, na Rokovo i Antunovo. Sljedeće se 1790. govori o »popravku« barjaka (nav. računska knjiga, 61 i 63). Možda je tada nabavljen današnji stijeg (u novije vrijeme obnovljen od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu), na trošak kojega pobožnika, te stoga i nema u spomenutoj računskoj knjizi o njemu potanji podataka.

⁶⁶ (S. Ljubić), Statuta... civitatis et insulae Lesinae (MHJSM, I., III.), Zagrabiae 1882-3, 338 i 347.

u istom stoljeću,⁶⁷ što nije isključeno, jer je i ova starogradska bogomolja bila bratovštinska sve do francuske vladavine početkom 19. stoljeća. Od te starije crkve nije, po svemu sudeći, ostalo ništa, osim možda kropionice, sada uz bočni ulaz, kojoj su na uglovima oštećene bradate glave, a po sredini križ na krajevima proširenih krakova te inicijal »G«. Današnja crkva ima lađu pod

Stari Grad, portal crkve sv. Nikole

prelomljenim, a apsidu presvođenu bačvastim svodom, s odgovarajućim svodnim pojasi i pilastrima. Njezin glavni ulaz sa zapada ima dovratnike sa žljebovima u dnu ispunjenim štapom, kompozitne poluglavice te arhitrav i polukružnu lunetu obrubljene zupcima. I pročelna je ruža obrubljena motivom zubaca, te ima deset prutova s kuglom na vrhu, uglavljenih u osni kamen prošupljen četverolistom. Bočni ulaz sa sjevera također je pod polukružnom

⁶⁷ Faria Città Vecchia e non Lesina..., Zagabria 1873, 63.

lunetom i obrubljen je »štapom« i lisnatim motivom. Crkva je dakle građena u prijelaznom gotičko-renesansnom slogu i može se datirati u vrijeme oko 1500. godine.⁶⁸ Apostolski je pohoditelj Valier 1579. s pravom naziva prostranom i spominje do danas sačuvanu izbu s juga crkve gdje je živjela »uzidana isposnica«.⁶⁹

Najznačajnije su umjetnine u crkvi drveni triptih glavnog oltara od Mlečanina Antonia Porija i deset drvenih kipova apostola koje je načinio Francesco Ciabatta iz Trevisa, a objavio K. Prijatelj.⁷⁰ Triptih je na glavnom oltaru blagoslovio biskup Cedulin kad i palu sv. Katarine u dominikanskoj crkvi - 25. V. 1614., pa ga po tome možemo datirati.⁷¹ Ciabattini apostoli preneseni su iz župne crkve oko 1880., kada je ocijenjeno da ondje »loše pristaju«.⁷²

U drugoj polovini 18. stoljeća ova najimućnija starogradska bratovština nabavila je srebrninu i uredila crkvu.⁷³ Antependij od raznobojna mramora na oltaru sv. Nikole načinio je Andrija Bruttapelle 1770. godine.⁷⁴ Od 1793. do 1798. grade današnju sakristiju proto Vicko Štambuk iz Vrboske te Toma i Ivan Škarpa.⁷⁵ Crkva je temeljito obnovljena 1883.⁷⁶

⁶⁸ Ne stoji tvrdnja P. Kuničića (Sv. Reparata m. Prigodom 50-g. donošenja sv. tijela. Hvar 1940, 5) da je crkva sagrađena potporom don Mikule »Barbetića«, koji da je dobio juspatronat od biskupa Diedo »1485.«. On je ovdje krivo uzeo zakladni spis za crkvu sv. Jerolima (v.), kojoj je sv. Nikola bio drugi patron.

⁶⁹ D. Domančić, n. d. (59), 32.

⁷⁰ Due scultori veneti in legno del seicento in Dalmazia, Arte veneta, annata XXXII (1978), p. o. bez paginacije.

⁷¹ v. bilj. 49. Da je u pitanju sadašnji poliptih, vidljivo je iz vizitacije 1627., kad se na njemu spominju isti likovi svetaca Nikole, Andrije apostola i Antuna opata (Biskupski arhiv u Hvaru, Visitatio... Maravii, 87). - Triptih je - pošto su mu likovi bili »izgubili boju« (hanno perduto le tinte) - popravio 1882. isti neimenovani majstor koji je prebojio i kipove 10 apostola, a zatražen je i za popravak kipa sv. Roka te raspela u župnoj crkvi (kao gore, br. 403/1881 i 745/1882). G. A. B(otteri) u članku: Frugamenti Archeologici a Cittavecchia, Il Dalmata, Zara, 21. VIII. 1897, 1 (ljubežnošću prof. B. Kirigina iz Arheološkog muzeja u Splitu) kaže da tri lika na triptihu predstavljaju zaštitnike triju staleža stašnovnika: ribara, mornara i težaka, ali da su nagršeni nedavnim popravkom (recentemente impiasticciati in oro con alterazioni dei vecchi veneti accurati e minuti ricami).

⁷² Isto, br. 951/1882.

⁷³ Godine 1767. plaćeno je za srebrno raspelo iz Mletaka 20 cekina, a 1769. za kandilo preko 1000 libara. Zlatar Božo Nicolini popravlja raspelo 1773., 1775. radi relikvijar, a 1780. srebren okov misala. Bratimi su 1777. kupili srebrno kandilo (lampadu) od 84 unce za 2016 libara, a 1789. pozlatili srebrnu pokaznicu (Povijesni arhiv u Zadru, bratovštinske knjige br. 125 - Libro Amministras=ne Della Scuola S. Niccolò, e Croce di Città Vecchia, 6, 10, 18, 39, 65, 76v 113). God. 1769. plaća se Šoltaninu Frani Vlašiću za pločnik, a Stjepanu Peruzoviću za vijenac (Cornison). Sljedećih godina rada na popločavanju groblja pred crkvom (Cimiterio) i drugim radovima Aleksandar i Toma Alessandrini ili Lessandrini, Ivan Šoljan te Vicko, Toma, Ivan i Dominik Škarpa. God 1800. rade drvenariju, vjerojatno klupe, Kuzma i Petar Bučić te Filip Budrović, a Antun Ozretić načinja brave (isto, 18v, 19, 24, 25, 35, 96v-97, 200r-v).

⁷⁴ J. Kovačić, n. d. (21), 348.

⁷⁵ Nav. računska knjiga (73), 145v i dalje.

⁷⁶ Biskupski arhiv u Hvaru, br. 211/1883. Tada su uz ostalo povišena i dvoja crkvena vrata.

CRKVA SV. VINKA / SV. LUCIJE

Zajedno sa samostanom za trećoredice sagradio je crkvu sv. Vinka / sv. Lucije - vjerojatno oko 1500. godine - isti svećenik Nikola Barbeta koji je podigao i crkvu sv. Jerolima. U svojoj oporuci iz 1529. određuje da ga zakopaju u Sv. Vinku, a »picokare« u tom »monasterio S:^{cti} Vincentii per eum fabricato« imale su svaki dan izmoliti po psalam »Miserere« i »De profundis« te mu škropiti grob blagoslovljenom vodom za pokoj njegove duše.⁷⁷ Prije 1571. živjelo je tu pet dominikanki, ali su ih te godine pobili Turci.⁷⁸ Spomen je na njih rustični reljef, sada u dominikanskoj zbirci, koji ih prikazuje kako kleče pred uskrsnulim Kristom.⁷⁹ Patronat poslije nasljeđuje preko Karčićevih obitelj Hanžić, zvana Candido, pa je vlasnik bio i Nikola Candido, poznati mletački vojni graditelj, a njegove su kćeri redovnice ostavile nadarje starogradskom župniku koncem 17. stoljeća.⁸⁰

Crkva je bila temeljito obnovljena 1873. i možda tek tada dobila današnji neobičan četvrtast oblika nalik na stambenu kuću s četveroslivnim krovom, dok je starija crkva vjerojatno bila u zapadnom dijelu, s današnjom sakristijom kao apsidom.⁸¹ Tada je i promijenjen glavni naslovnik, s dominikanskog sv. Vinka Ferrerskog na ranijeg kompatrona sv. Luciju. Od prvašnjeg je malog samostana sada vidljiv tek zid s istoka crkve.

Na pročelju, koje je kao i na ranijoj crkvi okrenuto sjeveru, prema otočkoj prometnici, opaža se zazidan prozor gotovo romaničkog okvira, kakvih u Starom Gradu ima još, pa ukazuju na slogovnu zakasnjelost koja se u manjim sredinama zadržavala i u osvit 16. stoljeća.⁸² Nad ulazom je u udubini pod prelomljenim lukom (naknadno oblikovanim od ulomaka) kameni polikromirani lik Krista, dopojasno prikazanog kao »Imago pietatis«.⁸³ Od iste je ruke ili radionice i obojeni kameni kip sv. Lucije (vis. 85 cm), sada na oltaru u apsidi pretvorenoj u sakristiju. Oba su djelo pokrajinskog umjetnika koji je još radio u gotičkoj tradiciji i ugledajući se na radove u drvu. Skulpture su vjerojatno iz 16. stoljeća, iako se spominju tek u sljedećemu. Biskup Jurjević-Zorzi navodi u pohodu 1637.⁸⁴ da je u »kapeli prema jugu« (tj. u sadašnjoj sakristiji) oltar »Pietatis«, s kojega je valjda Kristov kip danas na

⁷⁷ Kodeks Botteri (bilj. 34), 14r-v.

⁷⁸ *D. Domančić*, n. d. (59), 32.

⁷⁹ *D. Berić*, Skulpture, slike, portreti i panorame na otoku Hvaru, Popis spomenika (bilj. 2), 90.

⁸⁰ Rodoslovlje u Kaptolskom arhivu u Hvaru, XV., 14 (Nadarbine); Biskupski arhiv u Hvaru, Visitatio... Maravii, 90 (1627. g. - kaže da je vlasnik crkve Nikola Candido pok. Abrama inženjer u službi Serenissime, trenutno u Padovi); isto, Rovetta Visitatio, 27; isto, Stari Grad III., 1/1872 i 3/1750. - O Nikoli Candidu v. *K. Prijatelj*, Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb 1989, 567. Candido se spominje kao blagajnik gradnje Sv. Stjepana 1674. (knjiga gradnje, 39v-40), kad je već morao biti starac. Po tome se čini da je umro u zavičaju.

⁸¹ »Corona« (bilj. 52), 4/1974, 15-16.

⁸² v. bilj. 36.

⁸³ O nastanku ovog ikonografskog tipa v. *I. Wilson*, The Turin Shroud, London, Victor Gollancz Ltd 1978, 138 sll.

⁸⁴ De Georgiis... Visitationes (bilj. 33), 322-323.

Stari Grad, crkva sv. Lucije, Imago Pietatis

pročelju. Pred njim je, kao i sada, bio grob, vjerojatno Barbetin, a zatim pred vratima kapele prema crkvi još jedan, s natpisom svećenika Nikole Karčića. Grobnica je na tome mjestu sačuvana i danas te ima natpis:

S DNI PRESBITERI
NICHOLAI CARC
ICH ET HEREDV
EVORVM //!

Natpis završava vinjetom u obliku ruke. Pohoditelj Zorzi spominje i kip sv. Lucije, očito onaj spomenuti. On je prije stajao na glavnom žrtveniku, gdje je sada novi bezvrijedan i obrubljen primitivno slikanim prizorima iz života sv. Vinka. Kameni kip sv. Lucije i palu sa sv. Vinkom spominje na tada jedi-

nom oltaru i biskup Milani 1645. godine,⁸⁵ a barokni drveni kip sv. Vinka iz ove crkve (vis. 69 cm), sada je u kućnoj kapeli dominikanskog samostana.^{85a}

CRKVA SV. JEROLIMA

Crkvu sv. Jerolima sagradio je »vlastitim rukama na moru« (in mari) i obdario nadarjem spomenuti don Nikola Barbeta, posvetivši je »preslavnom sv. Jerolimu, najrječitijem naučitelju, sjajnoj gorućoj svjetiljci i nepomičnome stupu presvete Rimske crkve« te svome zaštitniku sv. Nikoli, na što je dobio juspatronat od biskupa Jerolima Dieda 1487. godine. Oporukom iz 1529. ostavio je »samostan« (monasterium) sv. Jerolima kleriku Nikoli, sinu meštra Andrije Karčića (Nikola je onaj kome je grobnica u Sv. Vinku / Sv. Luciji). Ovaj je još ranije ušao u posjed Sv. Jerolima, jer već 1507. prepušta dvjema picokarama crkvu i »sve gradnje okružene suhozidom« oko nje; tu su imale prebivati redovnice »u habitu sv. Jerolima« - vjerojatno franjevačke trećoredice, a on se obvezao da će im pred crkvom sagraditi oratorij (fabricare suis sumptibus Oratorium ante Eccl(esi)am prefatam«).⁸⁶

Redovnice se tu ipak nisu trajno nastanile. Godine 1645. za crkvu se brine neki pustinjak »Tentorius« (= Mastilčević-Biankini), koji se bio nastanio u obližnjoj crkvenoj kući (Casa del Romitorio).⁸⁷ Propao je i pokušaj da se tu nastane franjevci-trećoreci (glagoljaši) sredinom istog 17. stoljeća, jer su se tome usprotivili mjesni dominikanci.⁸⁸ Od oko 1668. nadalje za crkvu se

⁸⁵ Milani Visitaciones (bilj. 33), 76-77.

^{85a} Nedavno je vraćen u nišu na kući Gelineo-Bervaldi, gdje je, zajedno s reljefom ubijenih redovnica, bio dospio u 19. st. kada je ta obitelj kupila zemlje Sv. Vinka. Na kruni zdenca ove kuće je jedan neobjavljeni starogradski natpis:

8 brQ 1760

P. V. B. F. C.

tj. »octobris (die) quinta? presbyter Vincentius Bervaldi facere curavit« - »dao načiniti svećenik Vicko Bervaldi 5.? listopada 1760«. Ista je kratica i na don Viskovu portretu iz 1761., sada u dominikanskoj zbirci.

Ovu kuću, u kojoj su u 18. i 19. st. odsjedali hvarski biskupi za pohoda Starome Gradu, sagradio je već znani darovatelj Nikola Dujmičić (Doimiceo) p. Ivana i ostavio nećacima svoje žene don Vicku i Anti Bervaldiju (v. primjerak njegove oporuke iz 1748. u Arhivu Centra, arhiv Bučić F. XXI.). Sjeverno joj je krilo iz prošlog stoljeća, iz kog su vremena bile i zidne dekoracije (N. Duboković, n. d. (2), 71), uništene pregradnjom kuće za odmaralište.

⁸⁶ Kodeks Botteri (bilj. 34), 13-15v.

⁸⁷ Milani visitaciones (33), 101-103.

⁸⁸ A. M. Strgačić, n. d. (2), 38-45. - Za popravka 1976. pronađeni su, naslikani crvenom bojom na sjevernom zidu prednjega dijela crkve, crteži dviju vaza te natpisi gdje se razabiralo: VALE /a/ T VIVERE AN /nos/ CENTVM = »poživio sto godina!«. Sve je nažalost propalo (podaci u MZ Stari Grad, A. Čavić). Vjerojatno je i ovdje riječ o natpisima minijem u čast hvarskome knezu Anzolu Oriu, pošto je zajedno s Hvaranima (Obradić) pomogao osloboditi Split od turske opsade 1657. (C. Fisković, n. d. (3), 17 i G. Novak, Povijest Splita, II., Split 1978, 1101). No ovdje je vjerojatan i drugi, odnosno dodatni razlog, jer je, kako piše Strgačić, u isto vrijeme upravo Orio živo nastojao da u Sv. Jerolima dođu fratri glagoljaši.

brinula tada osnovana bratovština sv. Jerolima (zvana još i Presv. Trojstva), ukinuta od Francuza početkom 19. stoljeća.⁸⁹ Napokon je zapuštenu crkvu Mjesna zajednica Stari Grad 1976. prikladno namijenila za likovnu galeriju. Danas je opet u lošem stanju. Zgrada je eremitaža sa sjevera sada privatni restoran.

Stariji istočni dio crkve (iz 15. st.) pokriven kamenim pločama ima jednostavnu lađu presvođenu još bačvastim svodom te odgovarajuću polukružnu apsidu kojoj je otvor uokviren priprostim baroknim kamenim okvirom naglašenih početaka i tjemena luka. Prednji viši dio čevrtaste osnove pod šatorastim krovom dograđen je, kako smo vidjeli, početkom 16. stoljeća i na njemu se ističe središnja kvadrilobna prozorska ruža s motivom kugle u svakom režnju. Ispod je rustični reljef sv. Jere pokornika, a iznad njega natpis na mletačkom narječju koji upozorava da se prije ulaska u ovu bogomolju valja pomiriti s Bogom i bližnjima:

CHI • VOL • INTRAR • IN • QVESTO • ORATORIO
IN • PRIMA • SE • DIE • RECONCILIAR • CVM •
M • DNE • DIO • ET • CVM • PROXSIMO • SVO •

Na južnoj je strani starijega dijela crkve u jednostavnoj udubini reljef Gospe s Djetićem (76 X 50 cm), teško oštećen od Turaka, kako bilježi vizitacija iz 1627.⁹⁰, a kamen mu doista ne pokazuje tragova posolice. Bit će da je bila riječ o Uluč-Alijevoj inkurziji 1571., kada je neprijatelj došao s morske strane. Gospa sjedi na prijestolju još gotičkih linija. Reljef je iz 16. stoljeća, kako govori otučeni datum u podnožju, klesan renesansnom kapitalom. Po tome se pridružuje nizu zidnih kapelica u Starom Gradu s latinskim i hrvatskim natpisima koje je mogao nadahnuti Petar Hektorović svojim natpisima i kapelicama na Tvrđalju te natpisom na dominikanskoj crkvi.⁹¹

⁸⁹ Biskupski arhiv u Hvaru, Acta Visitacionis... Andreis, 42a; Povijesni arhiv u Zadru, bratovštinske knjige br. 121 i 123.

⁹⁰ Visitatio... Maravii (71), 90. P. Kuničić, n. d. (6), 15 navodi zanimljivu predaju da se od ove crkve do druge strane uvale zatezao u staro doba lanac za osiguranje luke.

⁹¹ Donosi ih N. Račić, n. d. (43). Ovdje objavljujem jedan dosad nepoznat, otkriven 1992. i uzidan na trgu Škor. I on je klesan kapitalom pod nišom renesansne profilacije:

VIRGO DEI GENTRIX
ORA PRO NOBIS. M • D •
LXVIII • DIE • X • AGVSTO //!

- tj. »Djevice Bogorodice, moli za nas! 10. kolovoza 1568.« Na kući ranije poč. konzervatora p. Antuna Ilijića, sada Dužević u blizini obale, na nadvratniku nekadašnjih balkonskih vrata ima neobjelodanjeni natpis u veoma lijepoj renesansnoj kapitali 16. st.:

BENEDIC DOMV(m) ISTA(m) IN SEMPITERNV(m) D(omi)NE

- »zauvijek blagoslovi ovu kuću, Gospodine!«.

KAPELA SV. JELINE

Uz cestu blizu Dola je kapela sv. Jeline, a spominje se sredinom 16. stoljeća.⁹² Na njoj su dva rustična reljefa: jedan sv. Jelene Križarice s natpisima:

INUENCIO
SANTE CRUCIS
te:
SANCTA ORA PR
ELENA O NOBIS

- dok drugi prikazuje medvjeda (?) u hodu, glave uprte put gledatelja, te je jamačno spolij neodređene provenijencije.

KAPELA »GOSPOJICA«

»Gospojicom« (i »Gospojinom«) nazivala se i stara župna crkva sv. Marije (sada sv. Ivana). Ovu pak skromnu Gospinu crkvicu uza staru cestu prema Vrboskoj sagradio je krajem 16. stoljeća vlastelin Petar Dujmičić, kako spominje Priuljeva vizitacija 1603. godine.⁹³

KAPELA SV. KRIŽA

Kapela sv. Križa nalazi se iza župne crkve, a od prve je polovice 19. stoljeća vlasništvo obitelji Ružević. To je novija gradnja na mjestu starije, kojoj se tragovi vide u susjednom vrtnom zidu sa sjevera. U svibnju 1614. uputili su Starograđani molbu za gradnju crkvice sv. Križa, jer je na mjestu zvanom »all'Arzere, ovuer Torrente« na komadu zida bila naslikana vrlo čašćena slika Raspetoga.⁹⁴ U današnjoj je kapeli jako oštećeno raspelo (korus 111 X 100 cm). Unatoč nekim gotičkim odlikama (npr. naglašenim rebri-ma toraksa i obliku čvora perizome), ono je mekih i istančanih oblika dakle blagog izraza lica. Pripada postridentskom tipu »živoga Krista«, pa bi se na temelju nekih manirističkih slogovnih crta te iznesenih podataka moglo pretpostaviti da (uz eventualnu pokrajinsku zakašnjelost) potječe iz vremena oko 1600. godine, a svakako spada među najvrednije starogradske umjetnine.

⁹² God. 1550. - Biskupski arhiv u Hvaru svezak: Benef. Sv. Ivana Stari Grad i Sv. Vida Grablje. - Kapelicu je dao obnoviti hvarski CZKB 1970-tih godina.

- S. Plančić, Inventar arhiva Hektorović, III., Stari Grad 1984, 71.

⁹³ Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, Mali fondovi br. 28, 35.

⁹⁴ Kodeks Botteri (34), 163-166v. Morarijeva vizitacija (bilj. 71, 89) već spominje crkvicu »blizu izvora« (p/ro/pe fontem) koja na oltaru ima raspelo i gdje se nije celebriralo, već se narod dolazio moliti. Izvor bi mogao Vrba (Vorba), pa se čini da je kapela premješšana. Rukom kanonika Vrankovića (bilj. 96) zapisano je u kazalu Kodeksa Botteri (5a) da je tada bila »kod kuće Šepić«. - O tipološkoj problematici naših respela v. J. Belamarić, Gotičko raspelo iz Kotora, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 26, Split 1986-1987, 119, 153 i dr.

Stari Grad, raspelo obitelji Ružević (detalj)

CRKVA NA GROBLJU

Crkva na groblju ima na nadvratniku 1849. godinu, a dovršena je 1877.⁹⁵ Oltar ima neorenesansne stucco-ukrase kao i onaj u Sv. Luciji, iz istog vremena i radionice. Zanimljivo je nekoliko preklesanih starih nadgrobnih ploča, prenesenih ovamo iz starogradskih crkava nakon njihova popločavanja u 19. stoljeću, kada je većina grobnica bila uništena. Na jednoj je neidentificiran grb s dvoglavim orlom iznad tri kosa pojasa, a na onoj u samoj crkvi ima natpis izumrle obitelji Čiklinović iz oko 1600., neobičnih pismena:

⁹⁵ Biskupski arhiv u Hvaru, br. 243/1877.

Od novijih se spomenika ističu Rendićeva »Alegorija milosrđa« na spomeniku načelniku Scuttariju,⁹⁷ reljefni portret liječnika Š. Ljubića (umro 1891.), vjerojatno također Rendićev, te »Alegorija vjere i snage«? (anđeo s lavom), djelo splitskoga kipara Š. Carrare iz 1909. na grobnici Garbati.

⁹⁶ Starih grobnih ploča ima i u dominikanskom lapidariju, a posebno se ističe ona s pučkim grbom Vranković (vrana s prstenom u kljunu na trostrukom brdu), na koju me upozorio g. Jure Vranković. Takav je grb na pečatu upotrebljavao i kanonik dr. Josip M. Vranković u prvoj trećini 19. st. (obiteljski arhiv u Arhivu Centra u Hvaru). Ploča je dakle nastala najranije koncem 18. st., kada se ova obitelj doselila u Stari Grad iz Dola. Od spomenutih Čiklinovića-Ciclineo ističe se don Petar, koji je do 1558. vršio dužnost starogradskog župnika (Arhiv Centra, arhiv R. Bučića, 36, 52), a 1583. kao teologalni kanonik i genealni vikar ima pečat s grbom na kom je ptica na grani (Povijesni arhiv u Zadru, Ostavština d. K. Vučetića, svez. XXVIII.). Takav je i na ruševini sad posve obrasloj bršljanom zapadno od župne crkve, možda onoj kući koju je don Petar gradio 1563. (*J. Stipišić*, Regeste pergamena iz arhiva co: *Bučić*, Bilten Historijskog arhiva komuna hvarske 7-8, Hvar 1965, 27).

Od ostalih starogradskih kuća koje možemo identificirati po grbovima ističu se: ona vjerojatno Nicolini (uspravljeni lav, na početku Šiberije blizu Ploče), Žuvetić-Zuviteo u vl. obitelji i u ovom stoljeću (također hvala g. Juri Vrankoviću); Gariboldi s grbom gdje je grad okružen zvijezdama (u Sridnjoj kali); ona vjerojatno Tulija Bartučevića u Splitskoj ulici (*J. Kovačić*, Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987 (šapirografirano), 138, bilj. 20). - Posebno je zanimljiv nadvratnik u Istarskoj ulici s grbom u renesansnom okviru oblika »konjske glave« sa znamenjem roda Lucić (liljan iznad krila) te inicijalima M(arinus) Z(=de) S(tanoe). Ovaj je Marin Stanojević oporukom iz 1568. sve svoje ostavio obitelji Vitaljević-Vidali (Arhiv Centra, arhiv Kasandrić, svez. 51, Kodeks Vidali, 25v-26v), koje su početkom 19. st. naslijedili Kačić-Dimitri. U obližnjoj kući Stanojević-Vidali-Kačić (nanovo sagrađenoj oko 1900.) čuvala se u 18. i 19. st. pulena hvarske općinske galije zvana »Zvir« (*N. Duboković Nadalini*, Nastavak popisa spomenika, Bilten k. g., 43).

⁹⁷ *D. Kečkemet*, Ivan Rendić (Brački zbornik br. 8), Supetar 1969, 229-230 i 360. - Groblje je inače blagoslovljeno u nedjelju 1. IV. 1838. (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 133/1838). *P. Kuničić*, (n. d. (17), 16) kaže da je utemeljeno 1836. zaslugom načelnika Petra Nisitea.

PRILOG

Ugovor za gradnju glavnog oltara župne crkve u Starom Gradu - Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv Bučić, XVIII., 333:

Laus Deo M:^o Adi 3ⁱ Agosto 1698 in Venet:^a -

Si dichiara con la p(re)sente priuata scrittura, che uaglia come Publico instru:^{to} se fatto fosse p(er) mano di Publico N.^{ro} di questa Citta, qualmente il Sr Ant.^o Berualdi di Citta V.^a presente in Venetia Tiene comisione dalli SS.^{ri} Confratelli della Chiesa di S. Steff.^o di Citta V.^a Giusto la congrega fatta di 23 febraro 1698 in Citta V.^a, reduti nel portico della Chiesa Parochiale in d.^a Citta al N.º 14 Confratelli, di contratar, et restar d'accordo con D. Paulo Trimignon Protto in Venetia di far un Altar a honor del Santissimo Sacramento nella Chiesa di S. Stef.^o in detta Citta Giusto al disegno sottoscritto dal soprad.^o Sr Ant.^o Berualdi alla presenza di due Testimonij, il qual disegno si ha consegnato al med.^o Sr Ant.^o

Per tanto han(n)o stabilito, et fermato accordo di far d.^o Altar con il Sr Paulo soprad.^o, il q(ua)l sarà obligato far detto Altar tutto di pietra da Rouigno batudo da ben, et le machie colone pradella fregate, e lustrate, cioè le quatro Colone d'Africano da Genua di piedi sette, e mezo in circa a ord.^e Corintio con cui // Capitelli a foglia di zio Scalini tre Mandoladi da Verona lustrati pradella fatta à pinci neri rossi bianchi posti in cola sopra la pietra uiua da Rouigno lustrata, far la Mensa con sue machie di rosso di Franza Africani Verdi bianchi, e neri di Friul, similmente il scabello con machie come le soprad.^e, regolon di African sopra il medemo Scabello basse delle colone contra basse, contrapilastrì, inuisidure tra una colona all'Altra della med.^a longeza delle colone di largeza onze dodeci con machie uerde rossi di Franza, et Mandoladi allete della pala con capitello Gisnico //, et imposta Architrauata Volto strazado di luce piedi quatro, e mezo in circa con cartella nel mezo Va sotto il remenato con putin Tacato di mezo releuo fesseni nelli angoli con machie di rosso di Franza, sopra li capitelli delle colone il suo Architraue friso di African Cornice a mudioni remenato sopra lesenato di pesi cinque. far la seconda cima con angoli con machie di bianco nero di Friul architraue friso African Cornice a mudioni pilastreli cartelle remenati fatti a esse a mudioni con ligazo nel mezo ua referir nel termine di mezo forma quarisello con cima sopra, il Tutto si intendi come e detto di sopra il corpo di pietra Viua da Rouigno batudo da ben le machie lustrate poste in cola a foco il Tutto per precio d'acordo in ducati settecento corr.^{ti} da L 6 = 4 per ducato moneda Venetiana da esser esborsati dalli soprad.ⁱ SS.^{ri} cioè di breue si obliga li soprad.ⁱ mandar in Venetia dentro di Mese di 7bre Venturo 1698 ducati quatro cento, et il rimanente delli altri ducati trecento si obliga li soprad.ⁱ contar in Venetia ducati cinquanta all'anno sino all'intiero paga.^{to} douerà precipiari la prima ratta subito, che sarà imbarcato d.^{to} Altar, il qual douerà esser fornito in Tempo di Mesi disdotto, principiando, quando si hauerà riceuto li soprad.ⁱ ducati quatrocento, et mancando li soprad.ⁱ SS.^{ri} alla puntualità delle ratte di anno in anno possi il Sig.^r Paulo Trimignon astringer li soprad.ⁱ SS.^{ri} à tutto l'intiero pagamento pertanto li soprad.ⁱ SS.^{ri} si obliga per la Scola se stesi Simul, et insolidum, con Tutti cad.ⁿⁱ essi beni in forma, cosi medemamente si obliga il soprad.^o Trimignon a quanto è obligato nella d.^a Scrittura, e p(er) manutencione di quanto è dichiarito, il soprad.^o Sr Ant.^o Berualdi si obliga piezo, et principal per le ratte di ducati trecento - obligandosi se stesso con tutti cad.ⁿⁱ suoi beni in forma intendendo, che il Sr Paulo sia obligato solamente consegnar detto Altar in barca in Venetia alla sua riuua senza niuna altra obligation imaginabile, cioè che n(on) sia obligato d.^o Trimignon a mandar niuno asister al ponerlo in opera, ne rischio di mar, ne altro solamente come è detto consegnarlo in barcha in Venetia il Tutto d' accordo di robba e fattura con le figure in ducati setecento dico - 700 - et per osseruanza della med.^a la presente saranno // sottoscritta dalle parti alla p(re)senza di due Testimonij, et ne saranno fatte due simile habino a restar Vna per parte; Che li soprad.ⁱ SS.^{ri} siano obligati nell'imbarco did.^o Altar in Venetia far asister a persona intelligente a consegnar detta opera, se saranno // fatta Giusto la scrittura in Venetia - Sarà obligato la parte a dar la sua piegiaria. Tutti due in Venetia Io Ant.^o Beroaldi prometto mi obligo q.^{to} di sopra anco p(er) nome delli SS.^{ri} Confratelli di Citta V.^a Giusto la congrega.
Io Paulo Trimignon mi obligo, et prometto a q.^{to} di sop.^a -
Io Zuane Danciera fui presente Testimonio -
Io Antonio Rota fui presente Testimonio -
Io Alessandro Trimignon mi obligo Giusto la sud.^a opera per mio Figliolo soprad.^o - /18. X. 1702. bratimi Presv. Otajstva ovlašćuju Bernarda Vranjicana i Antu Bervaldija rečenog Čučetić da riješe pitanje oltara s »Tribignoni« u Mlecima, pošto su Pavlu i ocu mu Aleksandru isplatitli od 1699. do 1700. 475 dukata./

ALCUNI DATI SU MONUMENTI DI STARI GRAD (CITTÀVECCHIA)

Joško Kovačić

La relazione presenta una serie di dati su monumenti di arte sacra a Cittàvecchia sull'isola di Hvar (Lesina) dal XV al XIX secolo, in base a documenti d'archivio per la maggior parte inediti.

Il monumento di maggiore rilievo, la chiesa parrocchiale consacrata nel 1708, fu costruito da un gran numero di maestri locali e stranieri, ma fu ultimato secondo il progetto dell'ingegnere militare veneziano Napolioni. Il suo campanile, innalzato nella seconda metà del XVIII secolo, fu ideato nella parte inferiore dal protto Carmine (?) dall'architetto traurino Antun Cindella, mentre la parte più espressiva - le loggie terminali - fu progettata dal proto spalatino Karlo de Rossi (o Rossi).

Molti dati riguardano il monastero domenicano con la chiesa, fondati nel 1481 e ricostruiti dalle fondamenta alla fine del XIX secolo. Si ricordano anche parti d'organo, andate in rovina, di Nakić e Moscatelli e, in base alle visitazioni vescovili e ai libri delle confraternite, dati sulla costruzione e gli arredi di altre chiese a Cittàvecchia.